

Les llingües céltiques

LLUIS X. ÁLVAREZ

“Les llingües de los celtas pertenecen a la gran familia indoeuropea qu' enxareya'l teutónicu, el balto-eslavu y les llingües clásiques griegu y llatín, espardiéndose llueu bien lloñe hacia l'Este, dica la India y l'Asia tocaria. Eses llingües estrémense d'otres pol usu declinaciones, conxugaciones y otros elementos qu' encadarmen el grupu de les llingües flesives, distintu del de formes aglutinantes comu'l turcu o la mayoría de les llingües asiáticas”. (Chadwich, N., 1970, 1981)¹.

Dende'l puntu vista sociollingüísticu y cultural nenguna d'esas antigües llingües indoeuropees non llatines esfruta angüño —esceuto l'irlandés— d'un calter oficial-estatal, calteniendo malpenes los sos drechos comu idiomas minoritarios de naciones ensin Estáu. Les qu' acostumamos llamar “llingües céltiques” son, nesi sentíu, el casu paradigmáticu n'Europa d'idiomes con una hestoria relativamente meyor que l'actual a la gueta de la defensa y la norma nun mundu que namái caltién comu llingües de cultura a aquelles que llogren allugar sofitos sociales, téunicos y políticos al empar.

“Los principales dialeutos célticos sodividense asina: galu, desaniciaú si nun ye nes iscriciones; goidélicu, qu' enxerta l'irlandés, gaélicu escocés y al manx, virtualmente desaniciaú; y britónicu, qu' enxerta'l galés, bretón y córnicu, esti caberu agora desaniciaú. (...) Les principales diferencies ente los grupos goidélicu y britónicu tán en que l'últimu tien permuncho simplificaes les terminaciones de casos y perdíos el xéneru neutru y el número dual”. (*ibidem*).

Poru, podemos nomar tamién “atlántiques” pol so asitiamentu xeográficu a estes llingües de les que vamos falar darréu baxo l'aspeutu de la so situanza comu llingües minorizaes actuales.

GAEILGE / IRLANDÉS

Lóxicamente les coses son perdistintes nel planu oficial pa la llingüa irlandesa si la agüeyamos dende l'Eire (Irlanda) o dende los condaos del Ulster (Irlanda del Nor-

---

CHADWICK, NORA. *The Celts*, Pelican, Penguin, Middlesex, U.K., 1970, 1981, pp. 43-44.

te), de mayoría protestante pro-británica. Mentos que la Constitución del Eire atóca-y un llugar al irlandés comu “primera llingua oficial”, seyendo l’inglés la segunda, nos seis condaos d’Irlanda del Norte l’idioma autótonu nun garró tovía un res de calter oficial. Esto nun supón, de toles maneres, una gran diferencia, darréu de que l’emplegu oficial del “gaeilge” nel Eire ye tópica y doliosamente inoperante.

El 1.018.413 de presones falantes de gaélicu irlandés (de les que 5.184 son d’edá y monollingües y 268.957 fálenlu pero nun lu lleen) representen el 31,56% de la población. Y de magar la llexislación política ha promulgase nes dos llingües oficiales pa ser válida, ta ñidio que les oportunidaes pal falante gaélicu son escasas y que l’entusiasmu simbólicu del tiempu la independendencia camudóse, güei, en malicaes burocrátiques, torgues sociales y falta rozar camín per u vaiga empobinada una reforma fonda qu’arreye llingua y modernidá.

Les escueles de toles rexones —“Gaeltacht” o gaéliques y “Galltacht” o anglófonas— han deprender l’idioma irlandés, pero en males condiciones: desprestixu (nin siquiera ye obligatoriu comu anantia pal títulu bachiller), desdexamientu de medios pedagóxicos, dala presencia del irlandés na formación de los enseñantes... Albídrase que l’enfotu puestu na enseñanza na escuela comu mediu de recuperación (qu’algamó'l cumal nos años cuarenta) ye anguaño ilusoriu si nin s’esparde al mesmu tiempu al campu social y políticu. Esiste una emisora radiu namái y un periódicu dominical regular que trabayen dafechu n’irlandés. El pesu d’una perfuerte emigración (sobre too nos EE.UU.) práuticamente escaecida de la llingüa autótona ha valorase quiciás comu un fautor desfavoritable que pue y debe, sin embargo, endrechase.

Les cifres del Ulster —onde nin les cais podien llevar nomes irlandeses hai bien poco— señalen el número de 60.000 gaélicufalantes nuna población de 1.573.000 presones, de les que 600.000 son “republicanos”. Ente ún y otru dependen irlandés nes escueles unos 27.000 escolinos. Dos escueles —en Derry y en Belfast— faen la totalidá del enseñu n’irlandés, tando sovencionaes pol Estáu. Hai un diariu de Belfast n’irlandés, LA (Día), que viende milenta exemplares por xornada. Les ñiciatives de recuperación llingüística surden cuasimente de mou esclusivu de la minoría católica.

GAIDHLIG / GAÉLICU ESCOCÉS

L’ámbetu del gaélicu escocés ye, sobre too, el tarrén de les Highlands o Tierres Altes del vieyu reinu d’Escocia, (Alba). Elles foren les últimes en rendise al dominiu de Llundres dempués de la derrota de Culloden (1745), fechu que pesa entá na conciencia nacional escocesa. Polo que fai a la llingua nun hai qu’escaecese de que'l número total de falantes gaélicos supón namás el 1,6% de la población escocesa, unes 83.000 presones d’ente 5.130.175, según encuestes de 1981. Tamién ye verdá que nes isles Hébrides Esteriores el 80% de les presones son gaélicufalantes. Una pequeña colonia emigrante conserva l’idioma’n Glasgow, y n’otres fasteres de les Lowlands (Tierres Baxes) hai tamién xente con conciencia del gaélicu —atropen ente toos la mitá de los falantes—.

Amás, dende que nel sieglu XIV s’esanicie de les Lowlands, el gaélicu convive

n'Escocia col "escocés" o *Lallans*. Anque'l "lallans" nun tien estatutu xurídicu sí tien una hestoria lliteraria fastagüei (que pue simbolizase na obra del poeta Hugh Mac-Diarmid) y una cierta cadaŕma asociativa (p.e. la *Scottish Language Society / Sociedá pa la Llingua Escocesa*). D'ehí que'l contautu de la llingua céltica cola más anglizada, y toles dos embaxu'l dominiu cultural-social del inglés, plantegue problemes bien fondos a cualisquier intentu de normalización de la llingua escocesa.

Tampoco ésta tien presencia nenguna oficial nel gobiernu y na alministración o la xusticia, fuera de dellos vixos aneudóticos en lletreros, logotipos y una perpoca toponimia.

L'enseñu paez atopase un tantu meyor. Les Universidaes d'Aberdeen, Edimburgu y Glasgow acueyen altos estudios de llingües, lliteratura y cultura celtes y gaélicas. Anque d'un xeitu poco especializáu hai Escueles Normales qu'ufierten a los enseñantes una formación nesas custiones. Nes rexones más céltiques, que son les más alloñaes de la vida urbana, hai reconocimientu escolar de la llingua dende 1918, y ensiñanza'n gaélicu dende 1958. Cuéntase tamién con escueles bilingües en dellos sitios, mesmamente'n Glasgow ya Iverness, y nun falta l'enseñu la llingua na Ensiñanza Media (sobre unos 3.000 estudiantes). Un entamu orixinal que podría esparde se ye'l del *Sabnel Mor Ostaig*, qu'ofrez un diplomáu de comerci u dafechu'n gaélicu. Lo mesmo fai con dellos otros diplomaos el *Colexu del Castiellu Lewis*, en Stornoway.

Pesie a que la prensa y la T.V. nun aperiaren grandes coses tovía la radiu sí que garrara yá ciertu puxu, en siendo Radiu Alba la de más programación con seis hores selmanales que cinquen tol territoriu escocés. Dempués de 1969 surden aína delles editoriales: "Acair" en Stornoway y "Gairm" en Glasgow, qu'amás de llibros espublishen una revista trimestral en gaélicu.

Alvierte John McInnes que la Ilesia ye la única istitución qu'emplega'l gaélicu. Pel casu escocés pue adicase lo que pasa'n cuasimente tolos países atlánticos bilingües. N'otres dómines l'enfotu de les ilesies d'Alba fo defender la llingua y los sos falantes escontra'l fácil porgüeyu capitalista pero, anguaño, el poder de les Ilesies yá nun ye tan militante, en xeneral, *a favor* de la normalización llingüística y cultural³.

MANX / LLINGUA DE MANN

Ye sabío que la Isla de Mann, nel mar d'Irlanda, esfruta d'unes condiciones abondo peculiares. Nun pertenez al Reinu Uníu sinón que vive arreyáu a él d'un xeitu paeciú al de Xibraltar. Tien 60.000 habitantes y la secular llibranza d'impuestos vien seyendo una de les bases de la so economía. Nun ta dientru la estrutura de les Comunidaes Europees.

---

² ARUNDEL. HONOR. "Mac Diarmid y el renacimiento escocés", en *La libertad en el arte* (1965), Grijalbo, México, 1967, p. 69 ss.

³ *Keltische Woche*, 15-20 Juli 1980, Sommerfestspiele, Symposium. MC INNES. JOHN. "Problems of Regionalism - The Gaelic Area", p. 146.

La llingua de Mann, amestada col vieyu noruegu na Alta Edá Media, esporpolló dempués comu llingua estremada del irlandés y agurrió dende anicios del sieglu XIX fasta la muerte del caberu los falantes, Ned Maddrell, hai dellos años. Declín que se viviere, según Brian Stowell, con un desdexamientu “típicamente Manx”.

Pero hai finxos que camuden esi prietu panorama. Agora mesmo, el gobiernu la isla o “Tynwald” celebra conceyu abierto tolos cinco de Xunetu lleéndose entós el resume de les nueve lleis tanto na llingua manx comu n’inglés. L’actual renacencia de la llingua —braeramente de les sos pobises— sofítase’n trabayos de los años cincuenta, los de la Comisión Irlandesa pal Folklore y los de la perestimable arrecoyida magnetofónica perfecta por Doug Fargher y collacios ente los últimos falantes. El gobiernu Manx empobina güei la redición del dicionariu manx-inglés, de Fargher, y entama la señalización billingüe.

Entá hobiera, en 1901, unos 4.000 falantes, mentes qu’enagora hai munches presones que son a acordase de dalgunes de les vieyes pallabres, abellugaes como davezu nos cancios populares.

El propiu Brian Stowell deprendió l’idioma, por asina decilo, dende cero. Alcuéntrense nel mesmu casu otres cien presones y varios cientos más que falen y pescancien dalgunes frases. Nun tarrén de 40 kms. de llargu por 20 d’anchu los neofalantes nun son namái ñativos de la isla sinón tamién británicos y estranxeros que nagüen por una vida más acordies con una ñatura pacetible.

Ensin dubia, la paradoxa que Stowell afita val pa más cultures que la de la Isla de Mann: “¿ye que l’autogobiernu trunfante d’un pequeñu país averáu a otru munchu mayor ha matar necesariamente’l braeru sentíu d’identidá que dio llugar a esi autogobiernu?”⁴.

CYMRAEG / GALÉS

Cuando l’Acta Xuntura de 1536, que xoncia’l territoriu del País de Gales al destín del futuru Imperiu Británicu, la llingua galesa tenía perandáu yá un llargu camín. El códigu xurídicu, de xeitu célticu, *Hywel Dda*, taba escritu’n galés y llatín. Y dende la Edá Media aportó, en 1860, a la Patagonia onde los emigrantes galeses toviéronlu de testu llegal. Des que la represión llingüística fo ñidia y dura (pa la mesma monarquía Tudor el galés yera “una fala, en ná paecía o consonante cola llingua madre ñatural usada dientru d’esti Reinu”) en 1891 yeren tovía 900.000 los falantes.

D’entós pacá l’equilibriu piló del llau de los anglofalantes monollingües. Estos yeren 934.000 en 1901. En 1971 yeren 2.065.000 (d’alguerdu con Gareth Matthews)⁵. Acordies coles cifres de la C.E.E. los falantes del galés yeren, en 1981, 503.550, o seya el 19% de una población total de 2.808.000 presones. D’elles 21.300 yeren monollingües galeses. Hai amás un 10% que deprendieron el galés de segunda llingua.

⁴ Ibidem, STOWELL, BRIAN. “The Isle of Mann - Past, Present and Future”, pp. 139-142.

⁵ Ibidem, MATTHEWS, GARETH. “Wales”, pp. 107-124.

Pese a too, la situación galesa ye índiz d'una cierta recuperación y d'un futuru viable, a lo que collaboren dellos fautores, como son: la homoxeneidá y territorialidá de la llingua, asitiada sobre un país qu'examás perdió'l filu del so autogobiernu; la dinámica del poblamientu, el primeru n'Europa n'encadarmar una conurbación industrial; la renacencia nacionalista de los años venti —afalada, de xuro, pol casu de la independencia irlandesa— que vio ñacer al *Plaid Cymru* (Partíu Nacionalista Galés) y al *Urdd Gobaith Cymru* (Movimientu Nacional Galés de la Mocedá), qu'atropa güei a na menos que 64.000 miembros; l'enfotu braeru de les Ilesies cristianes na tema, etc. Les torgues puen representase por dellos biltos de violencia (como la destrucción xenófoba de cases residenciales, que llegó a comentase enforma) y por lo ralo de les ñiciatives de normalización, efeutu d'una incomeniente dixeбра de los gobiernos locales o de condáu.

Hai un reconocimientu xurídicu del galés nel Acta de les Cortes Galeses (1942) y a través del Acta de la Llingua Galesa (1967), pero'l ciudadanu nun tien drechu a desixir prestaciones gubernamentales na so llingua, esto ye, tase lloñe de la oficialidá, (por más que la práutica social arreblague percima d'eses llendes). De 213.000 escolinos de la enseñanza primaria hai 15.850 de llingua materna galesa y 15.150 tiénenla de segunda llingua. En 793 escueles depréndese galés, en 426 (la mitá d'elles en Gwent) nun se depende un res, en 343 fáise'n galés lo mayor del enseño, y en 262 una bona parte. Nes rexones más anglófonas hai 63 escueles bilingües (del programa *Ysgolion Cymraeg*) con 10.875 escolinos. Los centros d'enseñanza secundaria son 236 y atropen a 231.500 alumnos. D'ente ellos 9.500 dependen d'un mou oficialmente bilingüe, a 21.900 depréndese-yos galés comu primera o segunda llingua, a 87.400 comu segunda llingua namás, y a lo último 100.000 alumnos nun reciben un res de llingua galesa porque 34 centros nun la acueyen entá. El galés ye l'asignatura más popular de la educancia permanente: escuéyenla 4.250 estudiantes d'un total de 37.500.

Anque munchu profesoráu de la Universidá Nacional Galesa nin ye galés nin ta enfotáu nes custiones nacionales, existen nostante departamentos de llingua llariega'n cinco Universidaes (ente elles Aberystwyth y Cardiff). Alcontramos tamién un piñu d'Escueles Normales del profesoráu d'afechu bilingües. Quiciás seya Cymru/Gales el país atlánticu ensin Estáu con más edición escrita y audiovisual na llingua nacional. Llamen l'atención los casos de la rede de "papurau bro" (periódicos comuñales de baldre), de Radio Cymru (70 hores d'emisión por selmana) y les 25 hores selmanales del "Sianel Pedwar Cymru", el quartu canal televisivu británicu nel País de Gales, consiguió apocayá (1983) dempués d'una sonada güelga de fame del presidente del Partíu Nacionalista, lo que ye un ñiciu perfidiu de cómo y per ú s'empobina la esistencia de Gales (y de los países que se-y paecen).

AR BREZONEG / BRETÓN

La llingua bretona ye la única del continente de mena netamente "céltica" (otres llingües romániques minoritaries —como'l gallegu y l'asturianu— conserven un sos-

tratu indoeuropéu prellatín)⁶. Breiz/Bretaña ye un país abondo asemeyáu tamién dende'l puntu vista antropolóxicu a otros atlánticos (p.e. Galicia, Asturias y Euskadi) y eso nótese aína nel aspeutu sociollingüísticu.

L'asitiamientu principal del idioma ye anguaño la rexón de la Baxa Bretaña (Oeste) dica una llínia que pasa per Plouha-Pontivy-Vannes. El millón de falantes del censu de 1806 xubió a 1.300.000 nel de 1886 (encuesta Sébillot), tornó al millón en 1927 (acordies col recuentu de "Gwalarn" de les presones que tenien el bretón comu llingua cotidiana). Según F. Gourvil había 1.100.000 de presones con conocencia de la llingua, en 1952. Nun esiste nesti momentu nenguna encuesta oficial, pudiendo estimase'n 600.000 el númeru falantes de bretón comu llingua de familia y trabayu, enxertando otres 300.000 con conocencia pasiva y emplegu ocasional de la mesma. En toles dos cifres hai que cuntar a los emigrantes y a los neobretones, aquéllos que tienen deprendíu l'idioma comu actu militante o cultural de recuperación. Asina, la marxinaición de la llingua del país (abellugada hai poco nel mediu social campesín y marineru) entama'l necesariu procesu d'urbanización.

Hestóricamente almitese l'afitamientu d'una llingua bretona, xoncida col galés y col córnico, dende, polo menos, el sieglu IV d.n.e., ensamando entós un procesu políticu —que finiría col esanicie'n 1789 del autogobiernu bretón— con ún cultural de "celtización" trasniáu por inmigrantes de les Isles Britániques (d'ehí el nome del país) de los que remanecía una cultura amestada de cristianismu y vezos non-llatinos. (La relación d'orixe ente bretón y antiguu francés suel desestimase agora, pero nun hai qu'escaecese de la resultancia dialeutal del "galu" —en Bretaña Sureste—, un casu asemeyáu, anque de menor puxu, al del "lallans" escocés). La raxón bretona comu reinu dióse quiciabes na dómina de Xuan V, (1399-1442) y el cumal qu'anicia la renacencia moderna hai que lu poner na publicación y espardimientu, a recostín del "romanticismu", del nomáu "Barzaz Breiz", antoloxía y recreyación de la lliteratura popular feches por Hersart de la Villemarqué en 1838⁷.

Afondando nos datos de A. Keravel (d'"Emgleo Breiz", "Ensame Bretón") pescánchase una inxusta sedaúra ente la realidá del idioma y cultura bretones y el llabor de normalización en toles estayes, ñidiamente insuficiente a xuiciu la mayor parte los analistes. ¿Cuála será la causa sinón la doliosa y atrasada política xacobina del centralismu francés, encerriscáu'n comportase nel "hexágonu" d'un xeitu que llamenta mui de veres cuandu l'afetada ye la propia llingua francesa? Por exemplu, el bretón nin ye oficial nin lleva camín de reconocencia nesi sen.

Albídrase un desendolque de la enseñanza según les siguientes etapes: 1978, Carta Cultural favorable al enseñu de llingua y cultura. Asignatura opcional nos graos 1 y 2 (preescolar, colexos y lliceos) con tres hores por selmana u los alumnos y paes lo pidan y n'habiendo profesoráu especializáu y voluntariu. Surdimientu de la escuela

---

⁶ Cf. SEVILLA, MARTIN. *Toponimia de origen indoeuropeo prelatino en Asturias*, I.D.E.A., prólogu de E. Alarcos Llorach, Uviéu, 1984.

⁷ *Keltische Woche...*, DENEZ. PER. "Bretagne: Hier et Aujourd'hui", p. 106.

alternativa “Diwan” que —dempués de les escueles primaries bretones de Kerlann y Armañs ar C’halvet— desafía'l monopoliu educativu del Estáu francés (a imaxe de los vascos, según Per Denez). 1979: creyación de la opción pal 4 grau, enxertando ca añu un nueu nivel, (decretu Halby-Beullac). Formación del profesoráu. En 1981: premises d'un Estatutu xeneral de les llingües de Francia pol candidatu F. Mitterrand. Primeros llogros: consultes a les academias interesaes, creyación de llicenciatures en bretón. 1982: proyeutu de A. Savary d'un Estatutu d'Educación Nacional nel que habría rempuertas “pa tou petite” de les llingües y cultures rexonales nun plazu de tres años. Estudiu organizáu d'idioma y cultures bretona y céltiques nes Universidaes de Brest, Rennes y Nantes.

Insuficiencia ye aínda'l pallabru clave si colamos al capítulu de la presencia del bretón nos medios de comunicancia: hora y media los Domingos nel canal televisivu FR3, 12 horas de radiu'n R. Breiz-Izel, de Quimper, y unos cuantos d'artículos en periódicos y publicaciones periódiques y selmanarios. Daveres qu'esa curtia cadarma nun se correspuende cola bayura de lliteratura y música bretones. Tal paez que toviera perfaciéndose'n Breiz ún de los pelligros más abegosos pa les llingües minoritaries: que los aperios sociales y económicos que-yos fan falta vaigan esviándose sustitutoria-mente dica oxetivos secundarios, folklóricos y pseudoturísticos.

KERNEWEK / CORNUALLÉS O CÓRNICU

Kernow (Cornualles) ye'l país que s'asitia al cau más suroccidental del Reinu Uníu (Cornwall, n'inglés). Nuna rexón de 3.565 km² viven 373.500 presones (en 1981). Hestóricamente la llingua córnica va empareyada col galés y el bretón. Ya indagüei mantién esos llazos, sobre too des que s'aniciare tamién en Kernow, a principios de sieglu, el movimientu celtista modernu. La T.V. de Plymouth, que produz un cursu elemental de córnico o cornuallés, dóblalu llueu al galés pa dalu pela caena S4C. Munchos artistes, comu Brenda Wootton y Dave Penhale tán n'estrechu contactu colos sos collacios y colegas bretones. El léxicu básicu de la llingua ye'l mesmu y delles circunstancies (comu la industrialización pionera y la emigración) xunen a Kernow con una ou otra d'esas tierres hermanes. Pero tamién cola Isla de Mann tien un importante paralelu: l'últimu falante del córnico morrió al aniciase'l sieglu XIX y los actuales neofalantes (unos cien) esguedéyense n'enanchar el rueldu. Ensin estatutu xurídicu la llingua emplégase na alministración de Porthlever, l'únicu llugar de momentu'n dase un estatutu de billingüismu. Hai dalguna presencia nes escueles pero fuera d'horariu. En dalgún ciclu mediu pue escoyese córnico de materia d'esamen. Más de 200 presones depréndenlu nos cursos de tardi. Esiste amás un cursu per corréu (“Kernewek dre Lyther”) y otres atividadaes prollingüístiques comu les que sofita l'Istitutu d'Estudios Córnicos (fundáu'n Fudruth en 1972). Hai daqué radiu (esparriendo cursos de llingua igualmente) y nun falta'l periodismu (la revista de los córnico falantes d'aniciu —“An gannas”— viende unos trescientos exemplares por número).

Pa finar, lo que diz el poeta galés Saunders Lewis, que lo mesmo val pal galés que pal córnico que pa toles llingües y cultures minorizaes:

Sefwch gyde mi yn y bwlch,
Tate comigu nel tayu.

FONTES:

Contact —E— Bulletin, Vol. 3, n.º 1 and 2, The European Bureau for Lesser Used Languages, Le Bureau Européen pour les langues moins répandues.

Keravel, Armand, “Emgleo Breiz”, membre de “Défense et promotion des langues de France”.

“Vers une charte européenne des langues minoritaires”, *Revue mensuelle de la Ligue Française de l'enseignement et de l'éducation permanente*, p. 20 ss.